

ПОНЯТТЯ ЕКФРАСИСУ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ: ПРОБЛЕМАТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ

Андрій Іванченко¹

Ганна Шотова-Ніколенко²

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-164-0-18>

Під екфрасисом розуміється опис артефактів, тобто предметів, що стали продуктом діяльності людини. В лінгвостилістичній літературі термін екфрасис дотепер використовувався досить обмежено: замість нього частіше застосовуються описові характеристики цього феномена: вербальний засіб репрезентації; вербальний код живопису; словесний

¹ Одеський державний екологічний університет, Україна

² Одеський державний екологічний університет, Україна

живопис [2]. Програмною можна вважати доповідь Л. Геллера, який виклав базові шляхи та засоби подальшого вивчення екфрасису. Дослідник зупинився на таких проблемних питаннях, як ступінь широти терміну екфрасис, особливості перекодування зображення предмету та ін. [1]. Одним з різновидів екфрасису є образотворчий екфрасис, для якого характерний опис витворів живопису та його дублікатів. Екфраза – це опис опису, вторинний опис вже винайденій одним із видів ремесла речі – чогось зітканого, намальованого, витканого, зіпленого [3, с. 15–16]. У художньому творі екфрасис представлений екфрасисними описами, які є композиційно-змістовною домінантою екфрасисного комплексу. Екфрасисний комплекс є віртуальним аналогом реальної перцептивної ситуації в художньому творі і включає фіксацію всієї сукупності процесів сприйняття витворів мистецтва у вербальній формі. Як складова художнього твору, екфрасисний комплекс має свої специфічні особливості. Це зокрема стосується композиційно-темпоральної організації екфрасисного комплексу. Його елементи, пов'язані з відповідними етапами перцепції, на відміну від дійсної перцептивної ситуації, можуть слідувати в будь-якій послідовності, незалежно від їхнього порядку в реальності. Останнє зумовлено конкретними мистецькими завданнями, зокрема бажанням підвищити ступінь напруження читацької уваги, створити ефект ретардації. Екфрасисні комплекси можуть бути повними (повнокомпонентними) та неповними (частковокомпонентними). Повні екфрасисні комплекси містять елементи чотирьох базових лінгво-композиційних планів, а саме: власне образотворчого (екфрасисний опис), перцептивного, емоційно-аксіологічного та історико-культурологічного. У неповних екфрасисних комплексах елементи одного чи кількох планів відсутні, що сприяє підвищенню динаміки оповіді. Основою екфрасисного комплексу, як зазначалось, є екфрасисний опис, тобто власне образотворчий ряд. Але екфрасисний опис може бути представлений в максимально згорнутому вигляді. У цьому основний акцент, зазвичай, переноситься на емоційно-аксіологічну сферу.

Екфрасисний комплекс виконує в художньому тексті ряд функцій: сюжетоутворюючу, характерологічну, естетико-декоративну та утилітарну (наприклад, картина є доказом у судовому розслідуванні). Екфрасисний опис у художньому тексті відрізняється від екфрасисних описів у буклетах та постерах. Останні не виконують естетичну функцію, а покликані здійснювати насамперед рекламні та пояснювально-орієнтаційні функції. Тут, як правило, експліковані різні іконічні знаки та символи, у той час як у художньому тексті подібні роз'яснення мають факультативний характер. Понад те, читач нерідко залучається автором

літературного тексту у пошук прихованих імпліцитних смислів. При цьому тлумачення символів у самому тексті твору або не відбувається зовсім, або надається у його кульмінаційній частині чи розв'язці. У художньому тексті широко обігрується ідея метампсихозу, яка одержує відображення в цілій низці екфрасисних комплексів і проявляється у пожавленні портретного зображення. Випадки метампсихозу притаманні насамперед для творів фантастичного жанру. Кореляція «суб'єкт-об'єкт», яка в реальній дійсності зводиться до відношення «Агенс-Пацієнс» або «Експерієнт-Перцепт», у художньому тексті піддається різним модифікаціям, у тому числі і таким, за яких відбувається рольова реверсія: об'єкт набуває властивостей суб'єкта і навпаки. Суб'єктна та об'єктна детермінанти в екфрасисних комплексах мають цілу низку специфічних особливостей, зумовлених їх приналежністю художньому тексту.

Список використаних джерел:

1. Геллер Л. Восприятие понятия или Слово об Экфрасисе. *Экфрасис в русской литературе: труды Лозаннского симпозиума*. Москва, 2002. С. 5–22.
2. Дмитриевская Л.Н. Словесная живопись в русской прозе XIX–XX вв.: автореф. дисс. ... д-ра филол. Наук : спец. 10.01.01 «Русская литература»; Литературный институт имени А.М. Горького. Москва, 2013. 36 с.
3. Фрейденберг О.М. Миф и литература древности. Москва, 1998. 800 с.